

ds. Joep Dubbink

Lezingen: Ester 8:3-8, 9:1-10, 20-23 – Lucas 6:39-49

Gemeente van onze Heer,

Het lijkt wel een beetje laagwater vanmorgen, in onze schriftlezingen. ‘Mag het iets meer zijn’, denk je even. Het was hier een kerk, weet u nog, en ons *Unique Selling Point*, wat je niet ergens anders kunt halen, dat is toch dat hier God ter sprake zou komen?

Maar waar dan? Van het boek Ester weet u inmiddels dat de naam van God of Heer er niet in voorkomt. Maar ook in de woorden van Jezus horen we niets over God. In de korte spreuken die we lezen heeft hij het geloof in de Eeuwige even niet nodig om zijn punt te maken. Juist even niet. Kleine spreuken, soms met een beeld of een verhaaltje, laten zien waarom:

Eerst gaat het over leermeesters. Je kiest als mens toch iemand waarvan je denkt dat ‘ie je kan leiden. En iemand die ‘als een blinde’ zelf de weg niet weet, hoe zou die je kunnen helpen? Het is duidelijk dat Jezus daarmee niet blinden afschrijft, eerder leiders die zich ‘als blinden’ gedragen en je van de wal in de sloot helpen. Zoek een goede leraar, en *leer* daar dan van: denk niet te snel dat je het allemaal al weet. Is dat de kwaal van een nieuwe generatie, jongeren met een overdaad aan mening gebaseerd op heel beperkte kennis en inzicht? Dat kan, maar evengoed kan een oudere generatie (de mijne!) denken het allemaal nu wel te weten...

Naadloos sluit het verhaaltje over balk en splinter daarbij aan. Dat is tegen de hypocrisie, en dat is eigenlijk simpel. Stop met het kritiseren van je omgeving op kleine dingen, kijk naar de grote dingen die je zelf niet of niet meer ziet. Amsterdammers kunnen het nog korter: ‘Kèk naar je ège!’

Ook de volgende aansluiting is naadloos, maar die merk je alleen in de oorspronkelijke taal. ‘Splinter’, dat scheelt in het Grieks maar één letter met ‘vrucht’¹ en zo komt Jezus op de bekende beeldspraak van boom en vrucht. Die *kun* je heel fatalistisch opvatten: ‘ik ben nou eenmaal zo’, en dan halen we soms die andere beeldspraak over bomen erbij, van de ‘appel die niet ver van de stam valt’: ik ben erfelijk belast, ben nou eenmaal geneigd tot ... noem het maar op. Zo bedoelt Jezus het niet. Nee, het is de praktische leefwijze waar de bijbel om bekend is. Wij kennen als Nederlanders de klassieke spreuk ‘*Rekent d’uitkomst niet, maar telt het doel alleen*’ (cultuurgoed van eeuwen terug: wie? Hendrik Tollens, 19^e eeuw, met hulp van Google hoor). Dus we rekenen anderen en onszelf af op doel, bedoeling, intentie. Dat lijkt mooi, en soms is het ook wáár – denk aan de Februaristaking – maar lang niet altijd. Je beroepen op je goede bedoelingen als je met jouw actie een ander geen goed hebt gedaan maar hebt beschadigd, dat werkt niet. Natuurlijk, die ander mag best inzien dat jij geen kwade bedoelingen had, maar het gaat om het effect: als je iemand wilde helpen maar die hulp verergerde de situatie, of je nam iemand iets uit handen, zodat die zich gekleineerd en overbodig voelde, dan is dat niet goed, ook niet als je bedoelingen goed waren – daar gaan we toch immers vanuit, dat is geen pré! Als je iemand nog zo goed bedoelde bemoedigende woorden toevoegt, maar die ander zich niet opgetild maar verder in de put voelt, word dan niet boos met een verongelikt ‘ik bedoelde het toch goed!’, maar vraag je af *waarom* je troost of hulp niet werkte. Of je niet te snel, te oppervlakkig, te gemakkelijk vanaf de zijlijn advies gaf. Bijbelse ethiek is resultaatgericht: er moeten vruchten zijn. Dan pas blijkt de boom ook goed te zijn.

---

¹ Karfos / karpos

In het laatste stukje wordt tenslotte wel 'Heer, Heer' geroepen! Maar dan geeft Jezus dat juist als een voorbeeld van vrome aanbidding waar hij niets mee heeft: "Waarom roepen jullie 'Heer, Heer' tegen mij, maar doen jullie niet wat ik zeg?" Dat is een uitwerking van die vruchten en die boom: ook bij die 'Heer, Heer'-roepers hoef je aan hun goede bedoelingen niet te twifelen, maar ze blijven hangen in de bewondering en de aanbidding. Jezus vraagt geen ademloze bewonderaars maar navolgers, mensen die doen wat hij zegt over gerechtigheid, en barmhartigheid, en liefde die zich niet beperkt tot alleen je eigen kring. Als de christenheid 2000 jaar lang dát ene woord nou eens had waargemaakt, in plaats ruzie te maken over wat je van Jezus en van God moet vinden – woordenstrijd, maar soms ook met geweld...

Tot zover lijkt me alles nog helder. En bevat de preek u waarschijnlijk best wel. Dat praktische, menselijke, niet ... zeuren maar poetsen, daar houden we wel van. We hebben het toch vaak al moeilijk met de plek van God in onze wereld, in ons leven. Wat er dan overblijft best nog de moeite waard. Hebt u de radioreclames gehoord: "Doe mee met *ik pas*. Zet je alcoholgebruik 40 dagen op pauze. Schrijf je in vóór 6 maart op ikpas.nl". Al bijna 8000 deelnemers. Waarom 6 maart, een woensdag? Waarom 40 dagen? Ah, Aswoensdag, veertigdagentijd, vastentijd! Prima initiatief natuurlijk, en het zou me niet verbazen als het gros van de deelnemers geen idee heeft van de godsdienstige achtergrond. En de vraag is natuurlijk: is dat erg? Is dat juist niet de manier waarop het *verhaal*, de Bijbelse boodschap, verteld moet worden op een seculiere manier, zonder die raadselachtige naam 'God' ertussendoor? Vastentijd *is* immers het weerstaan van verleidingen en niet afhankelijk maar vrij zijn – meer daarover volgende week! En dat seculier overbrengen van de boodschap, is dat niet precies wat, aan het eind van het oude testament, ook het boek Ester probeert?

* * *

Ester moet nog uitgelezen. Of het zo moest wezen hadden we deze weken drie vrouwelijke predikers, en ik hoorde dat zelfs Ester zelf even verschenen is vorige week, om in eigen persoon haar verhaal te doen, inclusief haar twijfel en worsteling. Prachtig.

Vorige week hebt u gehoord hoe Haman eraan ging. De paal die hij had opgericht om zijn aartsvijand Mordechai aan op te hangen bewees daarbij goede diensten. De vijand is dood, het pleit is gewonnen. Nou ja, bijna. Er is nog dat probleem met die 'wet van Meden en Perzen', waardoor het decreet van de koning – lees, het decreet van wijlen Haman – niet teruggedraaid kan worden. Typisch een gevalletje zelfoverschatting: regimes maar ook godsdiensten zijn daar goed in. Het vastleggen van wetten en principes voor de eeuwigheid. Dat berust op de illusie van onfeilbaarheid, de gedachte dat je het bij het rechte eind hebt, en dat dat ook eeuwig zo zal blijven, ongeacht voortschrijdend inzicht.

Er wordt wel iets op gevonden. De koning had Ester in een vlaag van verliefdheid zijn halve koninkrijk aangeboden, zo'n typisch sprookjesmotief, en inderdaad *krijgen* Ester en Mordechai zo ongeveer de halve macht over het Perzische koninkrijk, gesymboliseerd door die zegelring van de koning. Er komt een nieuw decreet in naam van de koning, dat het oude corrigeert: *de Joden mogen zichzelf verdedigen*. Dat doen ze met zoveel ijver en enthousiasme dat uiteindelijk de hele zaak wordt omgekeerd. Op de 'nood-lottige' dag die het lot, het *Poer* had aangewezen, boeken de Joden een grote overwinning op hun vijanden. Eind goed al goed.

Maar. Ik voel bij mezelf en ook bij u de bezwaren opkomen. Twee, op z'n minst. Allereerst, dat het zo rauw toe gaat, dat er zoveel bloed moet vloeien. En de vraag naar God.

Eerst het geweld. Dat Haman eraan gaat, dat kon niet anders. Ik ben een verklaard tegenstander van de doodstraf, om een serie van redenen, praktisch, filosofisch én aan mijn geloof ontleend. Maar ik heb het gevoel dat het geen recht zou doen aan het verhaal van Ester wanneer ik dat er nu in zou schuiven. Daarvoor is dit verhaal te veel een sprookje, een zwart sprookje met een happy end.

Daarbij kan de schurk niet overleven. De dood van Haman maakt een belangrijk punt: geweld komt op je eigen hoofd terug, de schurk *mag* het niet winnen: 'Wie het zwaard opneemt, die zal door het zwaard omkomen'.

Veel lastiger is het geweld op de dag of de dagen van Poerim zelf. Ook daarbij moet ik me steeds voorhouden dat het *fictie* is, geschreven is door een groep in de verdrukking – we denken meestal aan de tijd van de Makkabese oorlog (165-162 v. Chr.), toen de vervolging van de Joden in hun eigen land inderdaad gruwelijk was. Dan snap je de vreugde over de overwinning – het verhaal van Ester is óók een ondersteunend verhaal voor het uitbundige Poerimfeest, met veel drank! Bij de voorbereiding merkten we op dat een minder extreem eind – een gedoogbeleid en een kopje thee – wel een geweldige anticlimax was geweest.

Iets serieuzer: vergelding is een menselijke behoefte. Dat is nog niet meteen wraakzucht: wat in veel situaties van onrecht ontbreekt is verantwoording, daders die aangesproken worden op hun gedrag. Onverdraaglijk, wanneer daders weggelaten met ernstige misdrijven, daarmee krijgt het slachtoffer opnieuw een trap na: jouw leed wordt niet gezien of is niet belangrijk genoeg om er consequenties aan te verbinden. Vandaar de woede van de slachtoffers van seksueel misbruik vanwege de doofpotten in de RK kerk. Dat mag je niet wegwuiven met een oproep tot vergeving, dat mist het punt.

Maar toch. Als dat allemaal gezegd is, mogen dan ook de vraagtekens, de aarzelingen? Ergens in dit verhaal raak ik Ester kwijt. Een mens is niet op z'n mooist wanneer hij of zij zich uitleeft in wraak – en dat wordt het wel. Het gaat wel erg om de aantallen omgebrachte tegenstanders, en Ester vraagt dan ook nog eens een extra dag om de laatste antisemieten te kunnen ombrengen. Dat de anderen begonnen, dat de Joden eerst aangevallen werden, komt nauwelijks meer aan bod. Veel belangrijker vindt de schrijver het aantal slachtoffers en het aanzien van Mordechai, en zelfs de angst die hij inboezemt – Mordechai die na een bliksemcarrière onderkoning geworden is op de plek van Haman. Waar gaat het omslaan, waar wordt hij een nieuwe Haman...? Is voor een slachtoffer dan ook *alles* toegestaan? Mag je wie vervolgd werd nooit meer kritiseren? Actuele vragen, want hoe zit het met Israël en de Palestijnen, die in een bezet land leven, aan allerlei regels onderworpen, met muren ingeperkt, bij voorbaat als vijand gezien omdat ze tot een bepaalde groep behoren – en waar hadden we dat ook weer eerder gehoord? Het zijn lastige vragen maar ze moeten wel gesteld worden. Het blijkt ontzettend moeilijk om antisemitisme zo te definiëren dat het niet alleen maar op 40-45 slaat, dat er niet een soort 'salonfähig' antisemitisme wordt beoefend onder het mom van kritiek op Israël. Maar tegelijkertijd is natuurlijk gerechtvaardigde kritiek op de *staat* Israël mogelijk, en dat moet ook gewoon kunnen. De grens daartussen is een hele lastige, die kan ik niet zomaar even trekken. En daar komt bij, dat het verhaal wel heel erg uitgaat van zwart-wit. Er zijn alleen maar Esters en Mordechais aan de ene en Hamans aan de andere kant, goed en slecht. Maar er is veel meer grijs in de wereld die wij kennen, licht- en donkergrijs, er is veel meer dan dit schematische sprookjesachtige verhaal.

* * *

En dan God. God die zo weinig voorkomt in de verhalen vanmorgen. Misschien vinden we dat voor Ester niet zo erg: het geweld, wat je er ook van kunt vinden, komt in elk geval voor rekening van mensen, niet van God. Maar is Hij dan helemaal op afstand geplaatst? Moeten we het maar zonder Hem uitzoeken? Jaren terug zag een Joodse auteur² er een lijn in, een ontwikkeling in het Eerste Testament: God treedt daarin steeds meer terug. Vanaf het paradijs, waar Hij op zijn avondwandeling Adam en Eva spreekt, via de Exodus met wondertekenen naar de profeten waar hij via het Woord aanwezig is, tot in die latere tijd, zonder visioenen, waar mensen in geweten hun eigen weg zoeken, met de wijsheid van vorige generaties. Het is een aanlokkelijke gedachte, maar is dat het?

---

² R.E. Friedman, *De verdwijning van God. Een goddelijk mysterie*. Baarn (Ten Have) 1996.

Moet je Ester lezen als een postmodern boek, waarin het grote verhaal van God-en-zijn-volk, God-en-zijn-mensen, geworden is tot een verhaal van een volk, een mens op weg met een vage herinnering aan God? Dat gaat me wel ver.

God wordt niet genoemd, maar is 'ie afwezig? Als Ester vast, zou ze dan niet bidden? Als Mordechai zegt, dat Ester haar rol moet spelen, dat ze *dáárom* misschien koningin geworden is, gaat dat buiten God om? Als ze te horen krijgt dat als *zij* het niet doet, er wel hulp van 'andere zijde' zal komen maar zij daarop aangesproken zal worden (Est. 4:13-14) – kun je dat dan allemaal begrijpen zonder God achter de schermen? En toch wordt Hij niet benoemd. Zo is misschien die tijd, en zo is wellicht ook onze tijd.

Een paar weken geleden (3 maart) eindigde ik met Bonhoeffer's motto, van dat wat altijd blijft: bidden en het goede doen. Dat kunnen we in elk geval van Ester leren: zij maakt de goede keuzes, toont moed, lef, stelt zichzelf in de waagschaal. Ze rekent niet op God maar neemt haar plek in. Dat accent heb ik toen gemaakt.

Nu wil ik ook het andere accent maken, dat bidden. Dat (het goede) moet je doen, en tegelijk God blijven zoeken, met hem in gesprek gaan, blijven vragen, blijven bidden. Die twee dingen, dat lijkt me ook onze opgave. Amen.